ISSN 0281-9864

Det vridna perspektivet
Geometriska studier av Hemingway-översättningar

Inger Bierschenk

2016 No. 123



Copenhagen University
Denmark



Lund University
Sweden

KOGNITIONSVETENSKAPLIG FORSKNING

Cognitive Science Research

Det vridna perspektivet
Geometriska studier av Hemingway-översättningar

Inger Bierschenk

2016 **No. 123**

Cognitive Science Research
Lund University
University of Copenhagen

Cognitive Science Research

Copenhagen Competence
Research Center
University of Copenhagen
Njalsgade 88
DK-2300 Copenhagen S
Denmark

Adm. editor

Helge Helmersson
Dep. of Business Adm.
Lund University
P.O. Box 7080
S-220 07 Lund
Sweden

Kognitionsvetenskaplig forskning – Cognitive Science Research, ISSN 0281-9864, 2016, 123
Copenhagen University, Denmark & Lund University, Sweden

Det vridna perspektivet
Geometriska studier av Hemingway-översättningar

Inger Bierschenk

Abstract The study reported examines similarities and dissimilarities in *The Killers* by Ernest Hemingway and two translations into Swedish, the authoritative one made in the 1940's by the writer Thorsten Jonsson, and another one made by an unknown translator in the 1930's. The method applied is Perspective Text Analysis (PTA) version Vertex, which operates on the basis of the AaO paradigm and string rotations in a language space and represents a text as the energy landscapes of Agent (A) and Objective (O). It is confirmed that the perspective of a text is not possible to translate fully, although the source text is purified in kind. Further it became clear that the functionalist writing style of Hemingway was most appropriately reached in the early translation. The authoritative text was found to be influenced by such cultural elements that depart from the intentions of the author and thus are deforming the perspective.

Bakgrund

Min avsikt är inte att göra en översikt över översättningsforskningen här, vare sig i teori eller i praktisk tillämpning. Jag vill bara visa vad studierna på området i allmänhet har rört sig om på senare tid och ge exempel på svenska bidrag för att sätta in min egen studie i ett sammanhang.

Med översättning menas vanligtvis en skriftlig överföring av faktiska förhållanden, händelser och tankar från ett språk till ett annat. Alla som har använt sig av ett automatiskt översättningsprogram har säkerligen gjort erfarenheten att det är ytterst svårt att få ord och uttryck översatta till ett så idiomatiskt uttryck som möjligt i målspråket. Källspråket blir ofta ”feltolkat”, vilket leder till felaktigheter i ordval, böjningsformer och ordföljd. En förklaring till problemet ligger i graden av släktskap mellan de båda språken, enligt min erfarenhet. En annan är typen av text. En vetenskaplig text med sina specifika uttrycksmönster går bättre att överföra automatiskt mellan språk än en mera personligt hållen text, som till exempel den skönlitterära texten.

Om en översättning är bra eller inte går inte att fastslå generellt, det har att göra med både kontext (i en kulturellt-social mening) och mottagare. Men för att kunna dra fördel av ett översättningsverktyg måste användaren ha en tillräckligt väl utvecklad kännedom om både källspråket och målspråket för att kunna bedöma utfallet och dessutom kunna välja rätt alternativ ifall det ges flera. Så snart syftet är ett annat än bara förmedling av ett huvudsakligt innehåll behöver processorn vara en människa och inte en maskin.

Icke litterär översättning som praktiskt problemområde i större skala har varit aktuellt åtminstone sedan 1950-talet i och med att Europeiska Unionen jämställde de europeiska språken. Översättartjänster skapades för att innehållet i viktiga juridiska och ekonomiska dokument skulle bli jämförbara över språkområdena. Denna slags översättning syftar till att undanröja missförstånd när det gäller att uppfatta de politiska beslutens förutsättningar, mål och medel i medlemsländerna. I takt med denna utveckling fick universiteten utbildningar i tolkning och översättning, som kräver en utbildningsbakgrund i svenska och ett annat språk, båda på hög nivå. Även om de språk- och stilguider som utvecklats håller hög kvalitet, så måste översättaren till sist ändå lita till sin kännedom om både källspråkets och målspråkets kontextuella funktionssätt och sin språkkänsla. Kort sagt, det är en fråga om bedömning.

Contact: Bernhard Bierschenk, Department of Psychology, Lund University, Box 213, SE-221 00 Lund, Sweden; information: https://archive.org/details/studiesinconsciousness

Redan under 1960-talet preciserades vad som kännetecknar översättningens problematik och det lade grunden till ämnet som vetenskapsområde (Nida, 1964; Nida & Taber, 1969). Utgångspunkten för dessa författares diskussion är egentligen bibeltolkning. Men åtminstone från och med 1980-talet kan man se att intresset för översättning som akademiskt ämne tar fart. I Engwall och af Geijerstam (1983) redovisas en diversifierad samling uppsatser för att visa på ett antal grammatiska, stilistiska, innehållsliga, historiska och kulturella frågeställningar som aktualiseras vid litterär översättning, från det bibliska språket till svordomar, från poesi till barnböcker. Ämnet förefaller nu etablerat vid flera av landets universitet som del av humaniora under namnet ”Translation Studies” (Holmes, 1972/1988).

Det tycks som om Gullins (1998) avhandling kan betraktas som ett pionjärarbete inom den litterära översättningsforskningen i Sverige. Hon studerar två etablerade översättare av engelsk litteratur och deras påverkan på målspråkets svenska text och framhäver vikten av att bedöma översättarens arbete lika väl som den översatta författarens verk. Senare avhandlingar från svenska institutioner fokuserar på två huvudsakliga större inriktningar, som naturligtvis är djupt involverade i varandra, nämligen en språklig inriktning och en kulturell-social. Exempel på den förstnämnda är Hagström (2002), som studerar kvaliteten i översättningen av metaforer från franska till svenska, och Liebel (2009), som studerar hur nyskapande poetisk ordbildning översätts från svenska till tyska. Ett annat exempel är Brembs (2004) som behandlar dialektala uttrycks överförbarhet från tyska till svenska. Lindqvist (2002) företräder den andra inriktningen. Hon studerar översättare från brittisk och amerikansk engelska till svenska och i vad mån deras status, mätt i hög eller låg prestige, har effekt på resultatet. Rosell Steuer (2004) studerar ett liknande fenomen men utifrån de fall där översättarens språk tillhör ett stort språkområde som engelska och franska eller ett litet som de nordiska språken och vilken skillnad det ger på översättningens kvalitet när målspråket är tyska.

Det behövs inte så många exempel för att det ska bli tydligt att det individuella inslaget, dvs. översättarens kompetens, är avgörande för resultatet. Ofta är den litterära översättaren själv författare, kanske till och med inom samma genre som förlagans, inte sällan kritiker, ibland akademiskt utbildad och verksam. Beroende på de förutsättningar som kan karaktärisera källan har översättaren olika grad av frihet för att utföra sitt arbete. För den fortsatta undersökningen ska jag här försöka skissera hur man skulle kunna differentiera relationen mellan den litterära källtexten och översättarens frihetsgrader i att manipulera den till en måltext som fungerar optimalt. Den bärande principen är att ju mer av inre dynamik en text har, desto mer måste översättaren tolka den och desto friare kan hon/han vara i den språkliga överföringen. Självklart måste en framställning av det här slaget bli schematisk.

En texttyp som i hög grad karaktäriseras av en djup, inre dynamik torde vara poesi, särskilt centrallyrik och sådan som är skriven i så kallad fri vers. Den uttrycker inre skeenden och känslor, som kan vara komplicerade och svårtydda. Språket är inte sällan fragmentariskt i den meningen att endast vissa element av en sats eller mening är utsagda medan andra, som läsaren måste tolka, är implicita. Till poetens uttrycksmedel hör också de oväntade, nyskapande orden, som översättaren måste vara känslig för och kunna efterlikna eller nyskapa på sitt eget språk. Den frihet som poeten uttrycker ger möjligheter till identifiering och inkänning. Översättningen blir i hög grad en tolkning, som kan ges en mycket fri språkdräkt.

Jag föreställer mig att den vanligaste texttypen när det gäller dagens skönlitterära översättningar tillhör den genre som med ett gemensamt namn kallas roman. Hit hör de episka berättelserna, myterna och de fantastiska händelsernas och personernas genrer. Tonvikten ligger på miljöbeskrivning i bred mening och på kulturens och samhällets ytliga drag förr och nu för att ge en så bra närvarokänsla som möjligt. Översättarens roll är att sätta sig in i denna kontext och att förmedla de innehållsliga väsentligheterna. Språkets roll för överföringen är inte signifikant, möjligen på ett lexikalt plan. Om det finns påtagliga skillnader mellan

källkultur och målkultur, så kan översättaren anpassa överföringen. Det innebär att översättningen är tämligen fri i det språkliga uttrycket men inte när det gäller kontexten.

Essäer, nyckelromaner, psykologiska skildringar, beskrivningar och analyser av relationer mellan yttre och inre skeenden är genrer som kräver en mycket större stringens än de episka vad gäller språk och stil. Här krävs särskild kännedom om en författares idé- eller begreppsvärld, symbolik och stilistiska kännetecken, liksom kunskaper i hur intrikata föreställningar och stilnivåer kan bevaras vid översättningen. En fördel för översättaren är att vara personligt bekant med författaren vars verk ska behandlas, och sådana exempel finns det gott om. Att bibehålla en eventuellt yttre kontext är i den här typen av översättararbete inte ett oavvisligt krav. Det gäller i större utsträckning att få fram källtextens sätt att framställa ett problem på ett symboliskt plan. För det ändamålet är översättningen av de språkliga medel som källtexten använder en i hög grad signifikant uppgift. Språkligt är översättaren tämligen bunden, vilket gör arbetet till ett ytterst grannlaga kompetensprov.

Till sist vill jag framföra en texttyp som är en ytterlighet ifråga om samspelet mellan språk och kontext. Om poesin kännetecknas av djup och komplexitet på både det inre och det yttre planet, så är den här texttypen dess motsats. Skickligheten hos författaren ligger i konsten att med ytterst små medel skapa något karaktäristiskt i en närmast experimentell anda. Texten återger yttre händelser och förlopp, som inte behöver någon detaljerad kontext. Miljö och personer har renodlats och språk och stil har anpassats till denna yta. Denna transparens medför att det språkliga planet ensamt bär upp texten. Enkelheten kan visserligen vara skenbar, för enkelhet eggar ofta läsarens fantasi. Men när texten ska översättas lämnas inte mycket utrymme för personliga tillägg ifråga om kontextualisering eller till språkliga utflykter. Översättaren är i hög grad bunden att hålla sig till den ordknappa stilen. Å andra sidan behöver hon/han knappast ha andra krav på sitt arbete än goda språk- och stilkunskaper.

Den här schematiska framställningen sammanfattas i följande uppställning:

Ruta 1
Relationen mellan texttyp och översättarens förhållningssätt

Texttyp: poesi *Förutsättning*: inre dynamik *Språk*: fragmentariskt *Förhållningssätt*: fritt	*Texttyp*: epik, myt *Förutsättning*: kulturellt-socialt bestämd *Språk*: anpassat, lexikalt brett *Förhållningssätt*: språkligt fritt, kontextuellt bundet
Texttyp: idé *Förutsättning*: symbolplan *Språk*: personligt, stilmedvetet *Förhållningssätt:* kontextuellt fritt, språkligt bundet	*Texttyp*: experiment *Förutsättning*: kulturellt-socialt obestämd *Språk*: avskalat, icke metaforiskt *Förhållningssätt*: bundet

Metod

Författare, översättare, material och tillvägagångssätt

Den här analysen ska behandla en originaltext av Ernest Hemingway, som jämförs med ett par svenska översättningar, en som betraktas som den officiella, gjord av känd författare, och en som har passerat ganska obemärkt och utan översättarnamn. Texttypen faller inom den fjärde kategorin, som sammanfattas i nedre högra delen av rutan ovan.

Hemingways stil har diskuterats av och till under större delen av 1900-talet. Den har kallats hårdkokt, som innebär känslolös, saklig och träffsäker, precis som de gangsters han ofta skildrar. Språket är medvetet så fritt som möjligt från ett ordval och en meningsbyggnad

som kan ge upphov till tvetydighet, så det som återstår är en synnerligen trivial vardagsprosa (Holmberg & Ohlsson, 1999). Med andra ord kan man säga att orden är så konkreta och basala att de inte kan ha något djup. Textytan är transparent. Ur en annan synvinkel kallas stilen behavioristisk. I ett experiment där samma textavsnitt som här användes blev resultatet att Hemingways funktionalistiska komponent (inre) är direkt avläsbar via den behavioristiska (yttre) (I. Bierschenk, 2000, 2001), vilket innebär att det råder full samstämmighet mellan den idébakgrund han haft och hur han har tillämpat den.

Hemingway utvecklade som journalist sin stil mycket tidigt och arbetade på och förfinade den efterhand. Många av hans tidiga noveller brukar ändå framhållas som typiska för hans sätt att skriva. Materialet har hämtats ur novellen *The Killers* ur *Men without women* från 1927. Novellen innehåller den för Hemingway så typiska dialogen och en kort sammanfogande scenbeskrivning. Avsnittet utgör 1/16 av hela novellen och återfinns i första halvan:

Källtext (Hemingway):
Sam, the nigger, standing in his apron, looked at the two men sitting at the counter. ’Yes, sir,’ he said. Al got down from his stool.

’I’m going back to the kitchen with the nigger and bright boy, ’he said. ’Go back to the kitchen, nigger. You go with him, bright boy.’ The little man walked after Nick and Sam, the cook, back into the kitchen. The door shut after them. The man called Max sat at the counter opposite George. He didn’t look at George but looked in the mirror that ran along back of the counter. Henry’s had been made over from a saloon into a lunch-counter.

’Well, bright boy,’ Max said, looking into the mirror, ’why don’t you say something?’

’What’s it all about?’

’Hey, Al,’ Max called, ’bright boy wants to know what it’s all about.’

’Why don’t you tell him?’ Al’s voice came from the kitchen.

’What do you think it’s all about?’

’I don’t know.’

’What do you think?’

Max looked into the mirror all the time he was talking.

’I wouldn’t say.’

Thorsten Jonsson, själv journalist och författare i samma hårdkokta genre, gäller som Hemingways svenska introduktör och översättare (se t.ex. Svenskt biografiskt lexikon). Att just den här novellen blivit populär och ett signum för den hårdkokta stilen vittnar flera bearbetningar om. Thorsten Jonsson gjorde sin första översättning av nitton noveller av Hemingway 1942 i *Snön på Kilimandjaro och andra noveller*, där *The Killers* fick heta *Henrys lunchbar*. Artur Lundkvist, som recenserade boken i Bonniers Litterära Magasin (BLM) samma år (Årg. XI, s. 733) tyckte det var en ”nödhjälpstitel”. När Hemingways samtliga noveller utkom i *Noveller* 1955 hade titeln ändrats till *Hämnarna* och en del uttryck omarbetats. *Hämnarna* är den officiella svenska titeln på novellen hädanefter oavsett i vilket tryck den förekommer (till exempel 1967, 1985 och 1996).

Någon bearbetning tycks inte ha skett efter utgåvan från 1955. Om Jonsson själv har bearbetat novellen, kan det inte ha skett senare än 1950. Förvånande är det kanske då att titeln ändrades i Gleerups läromedel *Dikten och vi*, 1988, och fick heta *Lejda mördare*. Denna text är en moderniserad version och tycks bearbetad för skolbruk, men trots det anges inte annat

än att det är Thorsten Jonsson som är översättaren, dock utan årtal. Jag har följaktligen valt att använda avsnittet ur *Hämnarna.*

En annan översättning kommer att användas som komplement. I BLM, vars första redaktör var Georg Svensson, hittar vi novellen (Årg. I. Nr 3, 1932) under namnet *Mord på beställning*. Novellens översättare nämns inte, så jag kan bara utgå ifrån att redaktören är den ansvarige för texten. Men den uppgiften är mindre viktig här. Versionen får funktionen av att vara en språklig och stilistisk referenspunkt genom att den är daterad och återknyter till åren närmast efter att originalversionen trycktes.

Analyserna kommer att gå till så att *The Killers* och *Hämnarna* analyseras och jämförs i ett första steg. När resultatet är färdigt ges motsvarande avsnitt i BLM-versionen, *Mord på beställning,* följd av en jämförande och kontrasterande diskussion. Huvudanalysen är jämförelsen mellan originalet och den auktoriserade översättningen, som därför blir mer detaljerad. Här följer nu Thorsten Jonssons text:

Måltext (1940-tal):
Sam stod där i sitt förkläde och tittade på de båda som satt vid disken.
”Jaa”, sa han fogligt.
Al klev ner från sin stol.
”Jag går in i köket med niggern och den pigge ynglingen”, sa han.
”Knalla in i köket igen, kannibal. Och du följer med, unge man.”
Den lille mannen gick efter Nick och kocken Sam ut i köket. Dörren föll igen efter dem. Han som kallades för Max satt vid disken mitt emot George. Han tittade inte på George utan i den långa spegeln bakom disken. Henrys ställe hade gjorts om från krog till lunchbar.
”Nå, unge man”, sa Max och tittade i spegeln, ”varför säger du ingenting?”
”Vad ska det bli för nånting av det här?”
”Hördu Al”, ropade Max, ”pigge ynglingen vill veta vad det ska bli av det här.”
”Tala om’et då”, hördes Als röst från köket.
”Ja vad tror du det ska bli?”
”Inte vet jag.”
”Vad tror du?” Max tittade i spegeln hela tiden han pratade.
”Jag vet inte vad jag ska säga.”

Strukturanalys genom textrymder

Den metod som ska användas har sedan länge varit känd under namnet Perspektivisk Textanalys (PTA). Den är naturvetenskapligt objektiv, den tolkar inte utan bara registrerar hur en text flödar och utvecklar sig till en sfärisk form. Metoden bygger på upptäckten att det evolutionära AaO-axiomet också är fundamentet för textproduktion, i den meningen att en text utvecklar sig i spiralform (B. Bierschenk, 1984, 1991, 2000). Det sägs ofta att en textproducent ”skriver sig in i texten”. PTA kan visa hur det sker rent fysikaliskt. När en textproducent (A=Agent) uttrycker sig (genom a=verb) om en omgivning (O=Objektiv) sker det i ett tidsberoende förlopp, som styrs genom textens A-komponent. Vidare har det visats att det är syntaxen i språket som inbegriper den mekanism som styr och producerar medvetande (I. Bierschenk, 1989, 1999/2003, 2011). På ett metaplan representerar därför A och O en textproducents intention och orientering.

I tidsförloppet utelämnas ibland textsegment (strängar) före eller efter verbet, som dock under processens gång lämnar spår, som säger på vilket avstånd från vägen de saknade segmenten finns. De implicita strängarna (vinkelvärden i form av magnituder) hämtas upp och införlivas med de explicita. Detta rytmiska förlopp, beskrivet som en rotation uppåt-utåt och bakåt-nedåt, är det naturliga språkets sätt att skapa den elasticitet som är nödvändig för kommunikation. Ju mer elasticitet eller implicithet en text producerar, desto mer rymd skapar den. Mekanismens asymmetriskt framåtroterande funktion har gett upphov till den version av

metoden som heter Vertex, virvel. De språkliga segment som orsakar virvlarna i texten fungerar som öar i strömmen.

När en texts sfäriska gestalt ska representeras kan det ske genom två typer av s.k. energilandskap beroende på syftet. Den ena typen visar den utvecklade texten, som återger det språkliga tidsförloppet. Den andra typen, som bygger på och inkorporerar den första, visar den invecklade texten, som åstadkoms genom den veckning som bildas när hänsyn tas till avståndet mellan informationskoncentrationerna längs detta förlopp. I båda fallen sker representationen tredimensionellt. Har landskapet värden under nollinjen innebär det att texten uttrycker en implicithet som leder till djup. Detta bildar en skuggning av varierande grad, som visar textens utrymme för den naturliga konstruktionen av en föreställningsvärld hos läsaren. Sägs däremot allting på ytan, har texten ingenting att förmedla annat än att vara en funktion för läsarens egna projektioner. (Ytterligare tekniska detaljer vad gäller grafiken följer i avsnittet om resultatet.)

Metoden har utvecklats och testats under åren i varierande kontexter (I. Bierschenk, 2011 b), på senare tid även i historiskt och litterärt sammanhang. Efter den senaste utvecklingen av PTA/Vertex har den ekologisk-evolutionära teorin presenterats tillsammans med språkmodell och ett empiriskt valideringsexempel (I. Bierschenk, 2011 a). Den geometriska beräkningsgrunden, som är kärnan i metoden, har publicerats (B. Bierschenk, 2011) och manualer på flera språk har utkommit. Jag hänvisar här till den engelska och svenska (I. Bierschenk & B. Bierschenk, 2011, 2013).

Till sist ska påpekas att PTA/Vertex inte förutsätter några statistiska överväganden. Den arbetar på en nivå som frilägger såväl det unika hos en person (text) såväl som det invarianta, dvs. det allmängiltiga. Eftersom ordnivån är helt ointressant i en strukturanalys, spelar det ingen roll var i texten man tar provet. Varje utsnitt representerar alla andra.

Antagande

Några studier som gäller översättning mellan engelska och svenska där PTA har använts har relevans för den aktuella undersökningen. Den första avser översättningen till svenska av ett engelskt citat (45 ord), som beskriver innebörden i ett vetenskapligt begrepp (B. Bierschenk, 2001). Översättaren var gymnasielärare i svenska och språkforskare. Analysen visar att originalets och den svenska översättningens textrymder har samma generella form. Den svenska Agenten bildar dock en mer explicit yta, den blir tydligare och förlorar därmed i djup. Den andra undersökningen gäller översättningen till engelska av en mera vardaglig text på svenska (50 ord), som var ett klipp ur en intervju med en kommunal tjänsteman. Översättaren var gymnasielärare i engelska och auktoriserad EU-översättare. Även den här studien visar en stor likhet mellan förlagan och översättningen. Men också här uppvisar Agenten mer variabilitet på ytan än i det svenska originalet och har inte samma djup (B. Bierschenk, 2002). Fenomenet har ytterligare belysts i en nyligen publicerad studie där begreppslig liktydighet mellan sex europeiska språk jämfördes (B. Bierschenk, 2014). Bierschenk visar att de tematiska relationerna är relativt uniforma över språken medan sättet att manifestera intentionen varierar.

Källtexterna kan inte klassificeras som litterära men har likheter med Hemingways stil ifråga om språklig enkelhet och kontextuell begränsning. Översättarna har inte mycket frihet att tolka, vilket också framgår i Objektiv-komponenten, som är den som representerar ämnet, orienteringen. Däremot har det smugit sig in en förändring i Agent-komponenten, som är den som representerar perspektivet, intentionen. Det innebär att översättarna har satt sin personliga prägel på måltexten, medvetet eller inte. En förklaring till det kan vara att deras särskilda kompetens i målspråket kommer till uttryck på så sätt att de velat göra ett bra arbete. Här spelar det roll vilka bedömningar som görs i skärningspunkten mellan att följa språkregler och att välja stil. Men förändring av Agenten medför att en läsare i princip kan komma att se

Objektivet ur en förändrad synvinkel, vilket inte bör vara avsikten, allrahelst inte i saktexter. Det kan också vara så att strukturen hos den som har skrivit sig in i texten inte är överförbar helt och hållet till ett annat språk hur närbesläktat det än är.

En litterär översättning torde vara något öppnare för personlig prägel från översättaren än vad som gäller vid de ovan nämnda texttyperna, även om texten är bunden till sin typ (se Ruta 1). En hypotes är därför för den fortsatta analysen att Thorsten Jonsson inte har kunnat undvika att väva in sitt eget perspektiv när han översatte *The Killers,* trots novellens ytterst rudimentära och icke metaforiska prosa och trots sin erkända professionalitet. Frågan är i hur hög grad. Vilka val hade han, och hur gjorde han?

Resultat

Hemingways textflöde

Figur 1 visar textflödet i originaltexten. De här landskapen är av den första typen, som visar den utvecklade texten, som här benämns flödesdynamik. Den typen kommer att representera texterna i fortsättningen. Den övre grafen visar textens Objektiv och den undre textens Agent. Separeringen av de två komponenterna ansluter sig till Greenes speglingsteori (Greene, 1999, s. 263), som innebär att komponenterna arbetar kontextfritt. Det finns inga fria parametrar här utan endast deterministiskt (felfritt) arbetande mekanismer.

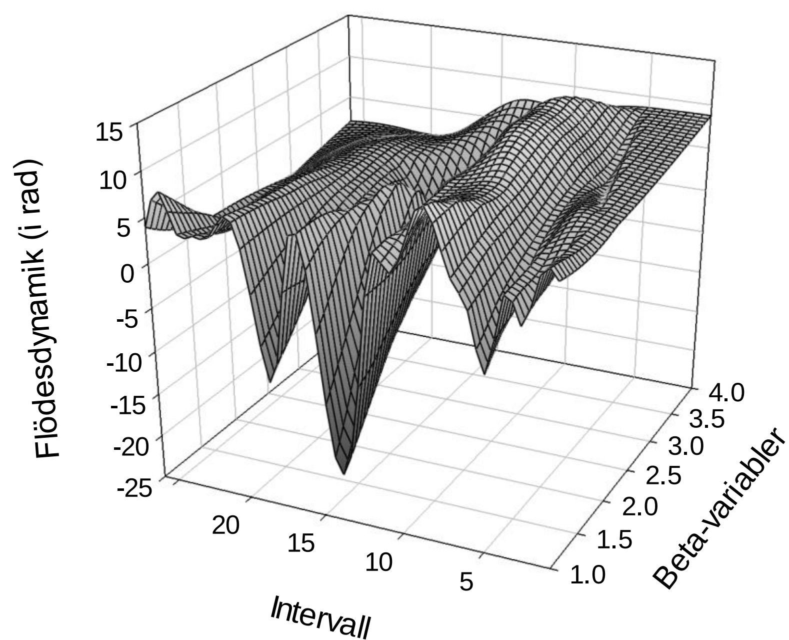
Dynamiken skapas av agent (α)- respektive objektiv (β)- variablerna på x-axeln, intervall (funktionella satser avgränsade genom interpunktionstecken) på y-axeln och radianer (vinkelvärden) på z-axeln. För beräkningen av magnituderna hänvisar jag till Hestenes (1986/1993, p. 75) och för procedurerna till handledningen till PTA/Vertex (I. Bierschenk & B. Bierschenk, 2013, s. 13). Grafiken har gjorts i SigmaPlot (2008, Version 12.5). Eftersom inläsningen av data har skett från vänster, som i naturlig läsning, ska graferna läses från höger om man vill följa det faktiska textförloppet.

Vi ska börja med att se på de två rymderna generellt. Det flöde som utvecklar sig i Objektiv-rymden visar upp några markerade ytvågor med en max-höjd på ≈+11,15, som reser sig som en rygg i det nionde intervallet. Ett antal djupare vågdalar bildas ungefär vid textens mitt, ett par av dem dyker relativt långt under 0-linjen på grund av negativa magnituder. I det trettonde respektive fjortonde intervallet finns de lägsta ställena, nämligen ≈-14,18 och ≈-19,31. Nämnvärt är också värdet i det artonde intervallet som markeras genom ≈-10,13.

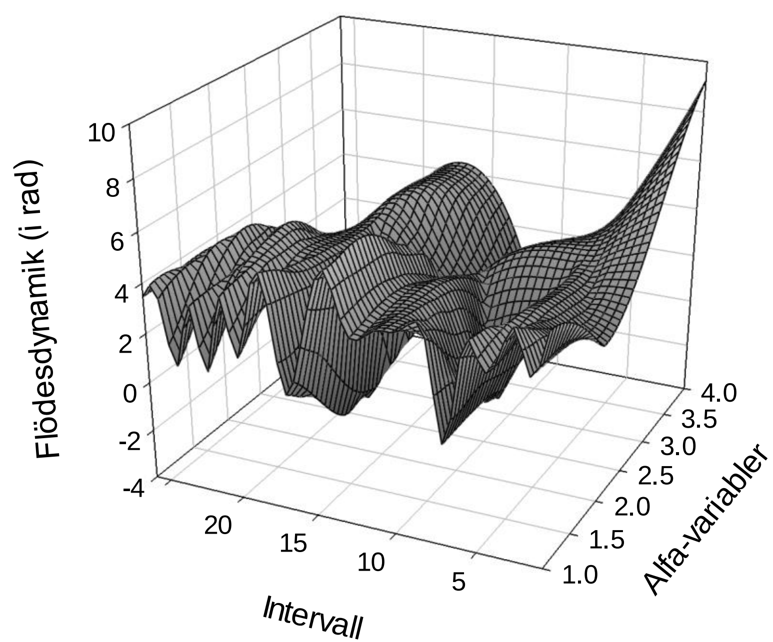
Upptakten i Agent-rymden, som liknar en slående våg, representerar värdet ≈+5,14 och är det enda som tillsammans med värdet ≈+5,58 i det fjortonde intervallet avviker från det yt-nära förloppet. Men jämfört med Objektivet är textflödet mer hopträngt nära 0-linjen i Agent-rymden och veckar sig mycket tydligare.

Nu åter till Hemingways skrivarstil. Själv har han ju hävdat att den största delen (7/8) av det som är skrivet finns under textytan, som hos ett isberg som man bara ser toppen av. Av den åttondel som är synlig ovanför ytan kan läsaren ana sig till den osynliga delen. Den geometriska uppmätningen av hans text kan inte bekräfta det påståendet. Om det hade funnits mer struktur under 0-linjen, som ska kunna uppfattas intuitivt, skulle den ha avtecknat sig som skuggningar, alltså genom mycket mer av negativa magnituder. Istället visar det sig att Objektivet bara är förankrat med några få ”istappar” under ytan. Agenten visar dessutom att några dolda föreställningar inte alls verkar styra förloppet. Det som styrs, styrs från ytan. Därför blir det intressant att se närmare på de textställen som verkligen anger något implicit. Redogörelsen ska endast visa på några principer. I Bilaga 1 a (ss. 20-21) ges de fullständiga kodnings- och beräkningsprotokollen för den engelska originaltexten.

Objektiv



Agent



Figur 1 *Originaltext: Utvecklad textrymd för Objektiv och Agent*

Det första av de tre ställen som visar ett avsevärt djup (≈-14,18) hittar vi i det trettonde intervallet. Det får följande markeringar av virvlar, dvs. djup:

Henry’s had $\varnothing_O$ * $\varnothing_A$ been $\varnothing_O$ * $\varnothing_A$ made over from a saloon into a lunch-counter. (1)

Exemplet visar utelämnade α- strängar (Agent-dummy $\varnothing_A$) och β-strängar (Objektiv-dummy $\varnothing_O$), som ska få värden associerade till sig. Endast ett verb kan förekomma per sats, som i systemet kallas funktionell sats (FC) (introducerad i I. Bierschenk, 1992). Därför tänjs texten ut för att ange att en ny sats börjar (*). Verbet *had* ska alltså ha en objektiv-variabel efter sig, *made* ska ha en agent-variabel framför sig och *been* ska ha både och. I processen kommer ett implicit värde från agent-rörelsen i texten att kopieras (om det är explicit dupliceras det) framåt-nedåt och värdet från objektiv-rörelsen hämtas upp nerifrån. Där dessa värden möts vid det första Objektivet, stannar de upp och balanseras till ett minusvärde, som anger en rot. Nästa textställe (≈-19,31) hittar vi med början i det fjortonde intervallet:

Well, bright boy, Max said $\varnothing_O$ * $\varnothing_A$ looking into the mirror, (2)
why don’t you * $\varnothing_A$ say something?

Det första Objektivet blir återigen det som får det lägsta värdet, alltså innehåller roten. Att detta ställe är det djupaste beror på att beräkningen sker över en distans av fyra FC. Det sista exemplet hämtas med början i det artonde intervallet (≈-10,13), som lyder:

‘Hey, Al’, Max called $\varnothing_O$, ’bright boy wants $\varnothing_O$ to $\varnothing_A$ know $\varnothing_O$ (3)
what it’s all about $\varnothing_O$.’

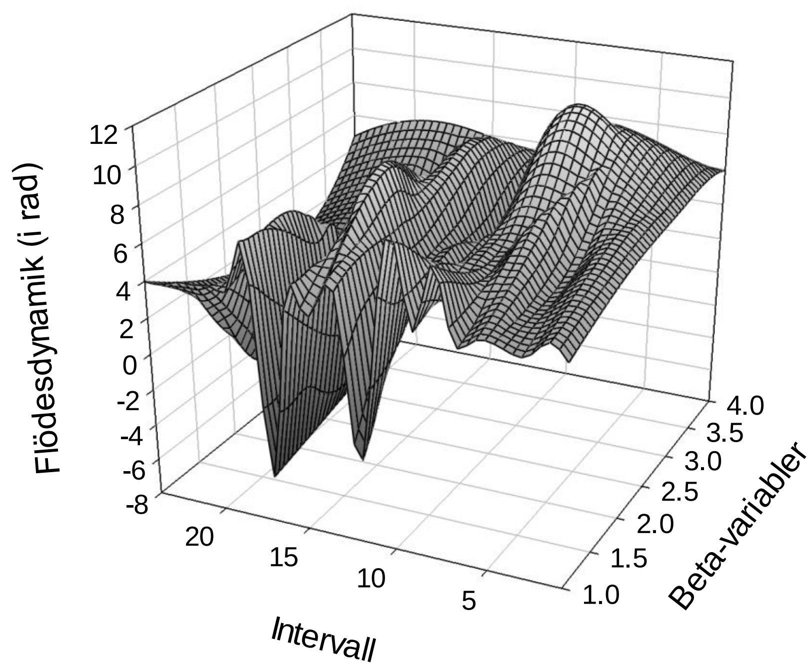
Exemplet kan vid första påseende se minst lika djupt ut som de övriga men O-dummyn före meningsslutet i det nittonde intervallet får ett lågt värde som följer med tillbaka, eftersom upphämtningen bromsas av punkten och värdet på variabeln (Y) ensamt är 0. Dessutom innefattar O-dummyn efter *wants* en rot (≈-5.40), som följer med upp.

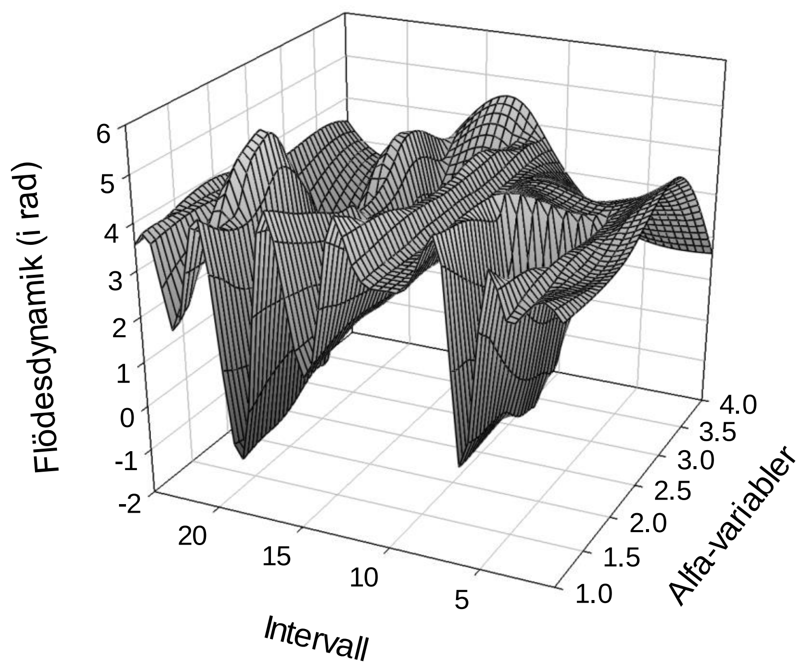
Thorsten Jonssons översättning

Översättningens textrymder presenteras i Figur 2. Kodningsprotokollet för Jonssons översättning ges i Bilaga 1 b (ss. 22-23).

Objektiv-rymden har fler veckningar än originalet. Två punkter utmärker sig som något högre än övriga vågkammar, i det fjärde intervallet infaller den högsta med värdet ≈+8,94 och det näst högsta ligger på ≈+8,63 i det tionde intervallet. Det femtonde intervallet höjer sig upp till ≈+7,86. Det finns inte något utmärkande djup, förutom två smärre tappar i det sjuttonde intervallet med värdena ≈-5,46 och ≈-4,24 och ett värde i det tolfte intervallet på ≈-3,79.

I Agent-rymden finns det ingen antydan till djup. De ställen som ser mörkare ut i grafen ligger direkt på 0-linjen. Även denna form är kraftigt veckad och rör sig ganska livligt i början och i slutet med en något lugnare fas i mitten. Den högsta punkten här finns i det trettonde intervallet med värdet ≈+4,71, vilket är ett blygsamt värde jämfört med originalet.





Figur 2 *Översättning (1940-tal): Utvecklad textrymd för Objektiv och Agent*

För att ge en bild av vad i den översatta texten som ger denna flödesdynamik ska jag ta de två högsta plusvärdena som exempel den här gången. O-rymdens mest explicita ställe i det fjärde intervallet ser ut så här:

Jag går in i köket med niggern och den pigge ynglingen, …. (4)

Centralt i analysen är prepositioner (pekare), som anger någon typ av Objektiv som fungerar differentierande i Agentens perspektiv. Den första differentieringen styrs av *i*, som har ett visst grundvärde och påverkar alla efterföljande strängar tills nästa differentiering följer, som styrs av *med*. Ju flera explicita strängar det finns inom en komponent, desto kraftigare höjning blir synbar på ytan. Som vi ser, finns det inga djup att markera med dummy i det här intervallet.

Exemplet från det tionde intervallet är ytterligare ett exempel på den effekt som explicita strängar har på rymdutvecklingen:

Han som kallades för Max $\varnothing_A$ satt vid disken mitt emot George. (5)

Differentieringar sker i förhållande till avståndet från Agenten. Enligt den evolutionära teori som systemet baseras på står typen *i* närmast Agenten, typen *med* följer härnäst och typen *för* ses som längst bort från Agenten och markerar den kraftigaste vinkeln. Detta förhållande avspeglas i pekarnas grundvärden. Därför får det här intervallet en relativt kraftig höjning, särskilt genom den första Objektiv-variabeln *som kallades för Max* (≈+8,635). Agentdummyn orsakar inget djup.

Jämförande granskning

Vid en ytlig iakttagelse ser de två texterna tämligen lika ut. Ändå utvecklar sig rymderna inte riktigt likadant. Vi ska nu titta närmare på vad som ligger under formerna för att få en förklaring. Exemplen är tagna från några utmärkande ställen. Beteckningarna (b, f) efter exemplen betyder att översättarens hållning antas vara bunden eller fri (se Ruta 1).

Förskjutning av intervall

Protokollen visar att det uppstår en fasförskjutning i det första intervallet. I den engelska texten skjuts en funktionell sats in där den svenska har en rakare konstruktion:

(1) … , standing in his apron, (2) looked …
(1) … stod där i sitt förkläde och tittade … (f)

Jonsson hade här varit fri att välja en liknande konstruktion (*… , som stod där i sitt förkläde, tittade …*) men valde ett ledigare skrivsätt, som innebär att de två verben i svenskan visserligen bildar två funktionella satser men innefattas i ett och samma intervall.

När svenskans har nått till det trettonde intervallet är originalet inne i sitt fjortonde och femtonde intervall:

(14) Well, bright boy, Max said, (15) looking into the mirror, …
(13) Nå, unge man sa Max och tittade i spegeln, … (f)

Genom anföringssatsen, som ger en inskjuten FC i engelskan bildas ett extra intervall ytterligare en gång. Originalet visar på författarens noggrannhet i att markera anföring som

samtidigt anger ett nytt intervall. Översättaren väljer att inte beakta anföringen med kommatecken och istället låta den samordnas med resten av meningen. Här hade ett komma före *sa* ändå inte förändrat dynamiken nämnvärt. Att däremot inte sätta in det före *och* kan tyda på en eftergift åt en traditionell skrivregel i svenskan. Men den som läser meningen gör en naturlig paus mellan satserna och hade Jonsson tänkt som Hemingway hade svenskan legat bättre i fas med originalet.

Valet att sätta in ett kommatecken eller att undvika det har haft större konsekvenser på flödesdynamiken än vad man skulle kunna tro. Fast konsekvenserna beror mindre på anföringsfraserna, trots deras frekvens i den här texten. De beror i högre grad på skillnaden i antalet verb, som nu ska exemplifieras.

Verbet – den funktionella satsens kärna

Antalet verb, och därmed antalet funktionella satser (FC), är i originalet 43 och i översättningen 34. Svenskan har således ca 20 % färre funktionella satser. I det fjärde respektive femte intervallet har vi det första exemplet på konsekvenserna av antalet verb. Det är dock inte rimligt att tänka sig att översättaren har haft ett val här. Om man tänker sig två verb på svenska, till exempel *... jag tänker / ska gå in*, hade det verkat stilistiskt okänsligt. Här råder en språklig olikhet, som är bindande:

(5) I am going back to the kitchen …
(4) Jag går in i köket … (b)

När textutvecklingen kommer till det tolfte respektive trettonde intervallet blir översättningen betydligt grundare genom den passiva formen i svenskan, som missar ett extra djup. Jonsson kunde ha valt konstruktionen med *bliva*, dvs. *hade blivit omgjort,* men det hade verkat mindre ledigt. Här har han haft en känsla för den knapphet som kännetecknar stilen:

(13) Henry’s had been made over …
(12) Henrys ställe hade gjorts om (b)

Tillägg inom komponent

I det andra respektive tredje intervallet uppstår en liten skillnad genom att översättningen tillför ordet *fogligt* som blir en O-variabel med ett tydligt värde, till skillnad från dummyn (Y) som i princip blir 0. Möjligen har Jonsson tolkat lite för mycket i *sir*.

(3) Yes, sir, he said.
(2) Jaa, sa han fogligt. (f)

Utelämning inom komponent

Som framgått har det konsekvenser för rymdformationen när översättaren utelämnar eller lägger till strängar inom en komponent. Den engelska Agenten har i inledningen ett markant högre startvärde än den svenska. Jonsson har valt bort *the nigger*. Det kan tyckas som om utelämningen är ytterst medveten. Men eftersom översättningen har tillkommit före 1950, är det troligare att utelämnandet här är en eftergift åt enkelheten. På andra ställen används ju det engelska nigger, till och med kannibal som alternativ, eftersom det är svårt att ersätta det engelsk/amerikanska ordet i tilltal.

(1) Sam, the nigger,
(1) Sam (f)

Differentiering inom komponent

I översättningens femtonde intervall sker en markant förändring genom att en FC tillkommer:

(17) What is it all about?
(15) Vad ska det bli för nånting av det här? (f)

Här har originalet två Objektiv-variabler genom att *about* ger en brytning. Översättningen får tre på grund av en extra pekare, som ger ett mera prismatiskt flöde. Det hade gått bra att avstå från den sista frasen och istället flytta fram *här*, dvs. *Vad ska det här bli för nånting?* eller korta ner frågan ytterligare. I det här intervallet åstadkoms dessutom en extra FC genom valet av två verb.

Att fasthålla synvinkeln

Agentens rötter är oftast inte djupa, vilket den här texten är ett tydligt exempel på. Men det är Agenten som fasthåller synvinkeln, så det måste registreras en Agent-variabel till varje Objektiv-variabel. En implicit Agent spetsar till och förlänger synvinkeln medan den duplicerade, manifesta Agenten ställer sig i vägen, så att säga, och gör vinkeln bredare. Följande exempel från det elfte intervallet i översättningen räcker för att illustrera denna skillnad:

(12) He did not $\varnothing_A$ look at George
but $\varnothing_A$ looked in the mirror that $\varnothing_A$ ran along back of the counter
(11) Han tittade inte på George
utan i den långa spegeln bakom disken (f)

Översättaren har undvikit att ta upp verbet *looked* i den andra funktionella satsen och i den tredje slopas verbet *ran* till förmån för adjektivet *långa*, som får ersätta att spegeln ”löpte längs” väggen bakom disken. Istället för fyra FC får svenskan endast en. För övrigt har Jonsson valt att inte översätta *but* med motsvarande konjunktion, till exempel *men såg in i spegeln*. (I en PTA-analys är *utan* i första hand en preposition med funktionen att peka mot en fras och inte att inleda sats, som skulle kräva att ett verb följer.)

Originalets implicita Agent-variabler är 20 och de duplicerade fallen 8 medan förhållandet i översättningen är 14 respektive 15. Siffrorna säger att översättningen uttrycker större bredd i synfältet än originalet. I Figur 2 syns denna bredd tydligast i de elfte och tolfte intervallen, som flyter med större sjok än motsvarande avsnitt i originalet. Originalet flödar intensivare. Den längre och spetsigare synvinkeln uppstår genom flera skuggade variabler (rötter), även om djupet i sig inte är anmärkningsvärt. Jonsson valde istället att bredda Objektivet, vilket i det här sammanhanget har inneburit en avkortning av synvinkeln.

Sammanfattning

Verbet är nyckeln för att skapa djup i texten. Vissa konstruktioner är bundna i källspråket och där kan målspråket inte få fram samma magnituder som uttrycker struktur. Följden blir att den virvel som uppstår i originalets textflöde inte kan motsvaras av översättningen. Vidare har det visat sig att valet att sätta in eller ta bort ett kommatecken kan orsaka förskjutningar i flödesdynamiken. Det finns också ställen där översättaren inte har följt källspråket, trots att det varit både möjligt och önskvärt ur strukturell synvinkel. Här har översättaren gjort sin text ytligare, t.ex. genom att inte använda sig av inskjuten sats utan istället rakare konstruktioner. På ställen där översättaren har lagt till eller utelämnat variabler inom en komponent eller differentierat vinkeln har detta också orsakat skillnader i texturen.

Den tidsnära översättningen

Textavsnittet från 1932 i Bonniers Litterära Magasin ska nu diskuteras. Texten är tryckt i tvåspaltigt format och har följande utformning:

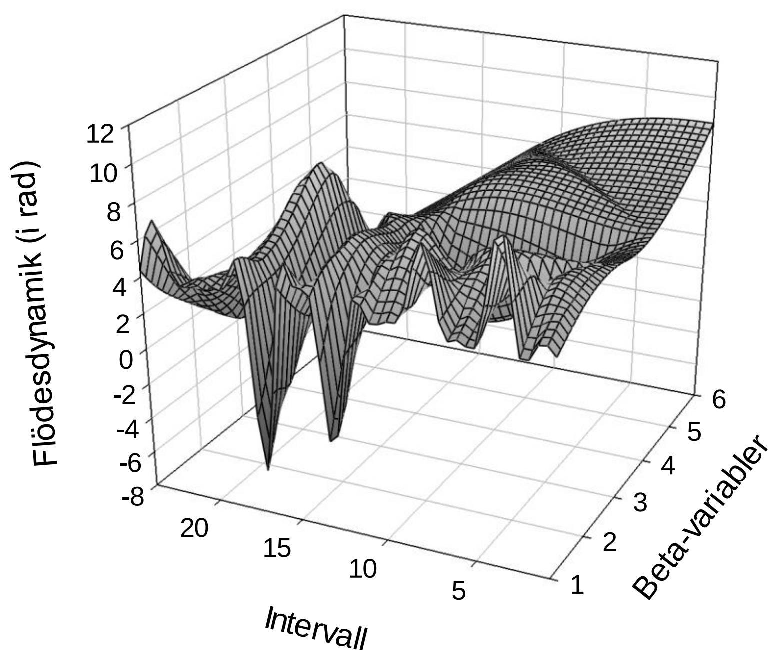
Måltext (1930-tal):
Sam stod där i sitt förkläde och såg på männen vid disken.
— Ja, sir, sade han.
Al gled ner från sin stol.
— Jag följer med niggern och den här gossen ut i köket, sade han. Gå ut i köket, nigger! Och du följer med, gosse lilla!
Den lille mannen följde efter Nick och Sam, kocken, ut i köket. Dörren stängdes efter dem. Mannen, som kallades Max, satt kvar vid disken mittemot George. Han tittade inte på George, utan i spegeln, som gick utmed väggen bakom disken. Henrys hade varit saloon innan det blev lunchrestaurang.
— Nåväl, unge man, sade Max med blicken i spegeln. Varför säger ni ingenting?
— Vad är det egentligen fråga om?
— Hallå, Al, gossen här vill veta vad det är fråga om.
— Varför talar du inte om det för honom? hördes Als röst från köket.
— Vad tror ni det är fråga om?
— Jag har inte en aning.
— Vad tror ni?
Max tittade i spegeln hela tiden han talade.
— Det vill jag inte säga.

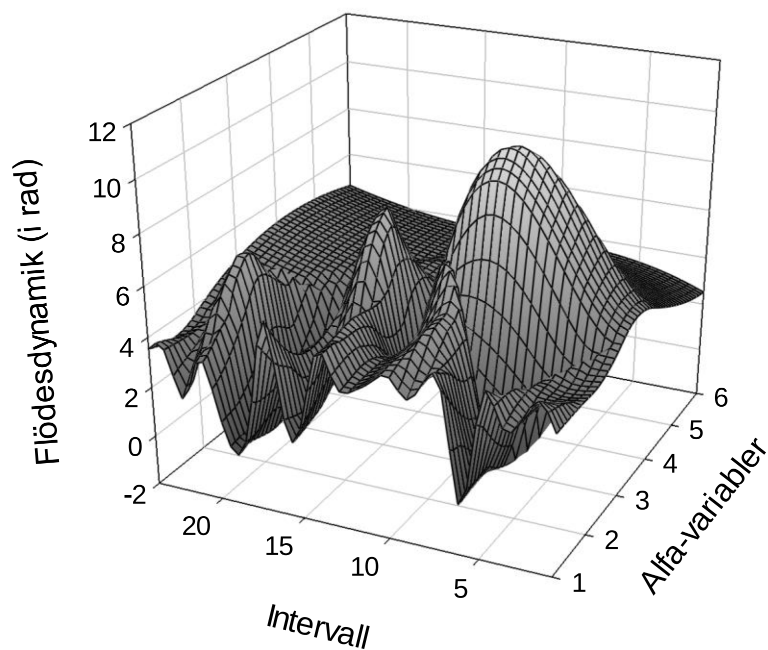
Om vi utgår från textytan finns det drag som skvallrar om en tidig översättning, till exempel bruket av tilltalsordet *ni* istället för *du*, verbformen *sade* istället för det modernare *sa* i talspråk och *lunchrestaurang* istället för *lunchbar*, som det senare blev. Det låg kanske nära till hands, eftersom bardisken blivit kvar i inredningen. *Looked* blev *såg* 1932 men *tittade* på 1940-talet. Liksom Thorsten Jonsson låter dock den här översättaren *nigger* följa med till svenskan. Det är sannolikt en följd av att vissa kulturellt-socialt bestämda ord har bättre verkan utan att översättas. Ett annat exempel är *saloon*, som den här översättaren har behållit. I det tolfte intervallet (Jonssons elfte) tycker jag att den här översättaren på ett bättre sätt har löst originaltextens beskrivning av spegeln:

(12) … but looked in the mirror that ran along back of the counter.
(11) … utan i spegeln som gick utmed väggen bakom disken.

Å andra sidan har det första intervallet förkortats till *... och såg på männen vid disken*, som bidrar till att reducera antalet FC och därmed antalet rötter på Agentsidan.

Hur den här kortfattade karaktäristiken blir översatt till grafer ska vi nu se närmare på. Objektiv och Agent presenteras i Figur 3. (Protokollen ges i Bilaga 1 c, ss. 24-25).





Figur 3 *Översättning (1930-tal): Utvecklad textrymd för Objektiv och Agent*

Flera ställen finns, som gör 30-talstextens Objektiv mera utpräglat än originalet men mindre utbrett än 40-talstexten. Till skillnad från den senare har 30-talets Agent flera duplicerade variabler (18) än rötter (11), vilket innebär en breddning av synvinkeln och följaktligen en precisering av Objektivet. Ett generellt förhållande, som kan åskådliggöras genom tekniken att sära på A och O, är att Agenten normalt är mindre än Objektet och att Agent och Objektiv förhåller sig komplementärt till varandra i varje genuint framvuxen text. Andra studier med PTA/Vertex har gett belägg för att denna komplementaritet även gäller översättningar mellan språk men yttrar sig då i ett diametralt förhållande (B. Bierschenk, 2001, 2002).

Betraktar vi landskapen ur den aspekten, ser vi att originalets grafer är komplementära. 40-talstextens landskap uttrycker mer av utjämning mellan A och O och det är inte omedelbart enkelt att utifrån formationerna säga vad som är Agent och vad som är Objektiv, ifall man inte har sett originalet. Sett till samspelet mellan värdena i A-O -paren är skillnaden liten mellan de två översättningarna men det är onekligen en märkbar skillnad i dynamiken mellan Agent och Objektiv i 30-talslandskapen. Vad som framträder här är det diametrala förhållandet mellan original och översättning. Om man kan tala om en spetsighet i översättningen, så syns den i 30-talstextens Objektiv, som alltså motsvarar originalets Agent. Mindre framträdande är den antagna likheten mellan originalets Objektiv och översättningens Agent, men i båda finns förutom den markanta veckningen ett jämnt och sluttande parti och en markant hög rygg. Vad som har hänt är att översättarens synvinkel har både breddat och vridit sig, en effekt av försöket att objektivera författarens intention.

Diskussion

De nämnda översättningsstudierna (B. Bierschenk, 2001, 2002) har visat att det är mycket svårt att inta den ursprungliga textproducentens mentala positionering, dvs. att det råder fullständig överensstämmelse i synvinkeln. Hypotesen att Jonsson inte skulle kunna undgå att förändra perspektivet har alltså kunnat bekräftas. Thorsten Jonsson har möjligen låtit sig påverkas av den omskrivna isbergstekniken. Han skriver själv i en introducerande essä om Hemingways stil (Jonsson, 1942):

> Hans beskrivande partier är gjorda med en sovrad knapphet, så suggestiv att de vid omläsningen gång på gång förmår frammana en synbild som fantasin egentligen borde vara led på att producera. Dialogerna är halvkvädna och insinuerar ständigt okända sammanhang; de har en undvikande lakonism (helt olik den isländska sagans sentensfasta), oftast mera utförlig när det gäller perifera ting och förbehållsam om det väsentliga. (ss. 9-10)

Det är väl troligt att Jonsson genom sin kunskap om amerikanska förhållanden och sin beläsenhet hade god kännedom om de miljöer som Hemingway skildrade och att detta reflekteras i hans text. Det tycks som om han har försökt utmejsla omgivningen och tolkat in mer av underliggande sammanhang än vad textytan och därmed uppgiften medger (se Ruta 1). Amerikansk kultur och jargong bär upp hans text. Samtidigt har han vinnlagt sig om att uttrycka sig med den knapphet som krävs, men inte alltid på de mest adekvata ställena. Resultatet av hans ansträngningar har blivit en överarbetning, inte olikt resultatet från de studier av saktexter som tidigare redovisats. Hemingway har faktiskt rätt i att hans text rymmer ett isberg, på så sätt att det projiceras i läsarens huvud.

Den översättare som gjorde ett arbete för BLM redan 1932 tycks ha koncentrerat sig på att förstå författarens intention, vilket yttrar sig i en mera adekvat svensk text i förhållande till originalet. Här får Hemingways skrivarstil större bärighet. Inga onödiga tillägg har gjorts

och inga kulturellt-sociala anspelningar som skulle innebära avsteg från det avskalade språket. Nyckelmeningen för mig är den där spegeln beskrivs i det tolfte intervallet. Thorsten Jonsson väljer att beskriva spegelns utseende (*den långa spegeln*) medan 30-talsöversättaren väljer att beskriva *funktionen* (den *gick utmed väggen*), som mest liknar originaltexten. I hela avsnittet har spegeln en huvudfunktion, nämligen att reflektera spänningen mellan männen i lokalen. Hemingway var funktionalist (I. Bierschenk, 2001), precis som en hel generation modernister. Att kunna reflektera detta drag hos originaltexten är ett uttryck för att översättaren på ett kompetent sätt varit känslig för tiden.

Referenser

Bierschenk, B. (1984). Steering mechanisms for knowability. *Cognitive Science Research*, 1. Lund University.

Bierschenk, B. (1991). The schema axiom as foundation of a theory for measurement and representation of consciousness. *Cognitive Science Research*, 38. Lund University.

Bierschenk, B. (2000). *Nature's string stitching device for the production of a language space.* Poster session presented at 9th Herbstakademie on Self-Organization of Cognition and Applications to Psychology, Conference on Dynamical Systems in Cognitive Science, October 25-28, Ascona, Monte Verità, Switzerland.

Bierschenk, B. (2001). Geometric foundation and quantification of the flow in a verbal expression. *Cognitive Science Research*, 81. Copenhagen University & Lund University.

Bierschenk, B. (2002). Real time imaging of the rotation mechanism producing interview-based language spaces. *Cognitive Science Research*, 83. Copenhagen University & Lund University.

Bierschenk, B. (2011). Functional text geometry: The essentials of Perspective Text Analysis. *Cognitive Science Research*, 101. Copenhagen University & Lund University.

Bierschenk, I. (1989). Language as carrier of consciousness. *Cognitive Science Research*, 30. Lund University.

Bierschenk, I. (1992). The pendular movement of text building. *Cognitive Science Research*, 42. Lund University.

Bierschenk, I. (1999/2003). The essence of text. A dialogue on Perspective Text Analysis. *Cognitive Science Research*, 70. Copenhagen University & Lund University.

Bierschenk, I. (2000). *The correspondence between an evolving mental space and text production.* Poster session presented at 9th Herbstakademie on Self-Organization of Cognition and Applications to Psychology, Conference on Dynamical Systems in Cognitive Science, October 25-28, Ascona, Monte Verità, Switzerland.

Bierschenk, I. (2001). From science to fiction. Measurement and representation of an idea. *Cognitive Science Research*, 78. Copenhagen University & Lund University.

Bierschenk, I. (2011a). Ett ekologiskt perspektiv på språk och textanalys. *Cognitive Science Research*, 98. Copenhagen University & Lund University.

Bierschenk, I. (2011b). Applications of Perspective text Analysis. A thematic overview. *Cognitive Science Research*, 99. Copenhagen University & Lund University.

Bierschenk, I., & Bierschenk, B. (2011). Perspective Text Analysis: Tutorial to Vertex. *Cognitive Science Research*, 100. Copenhagen University & Lund University.

Bierschenk, I., & Bierschenk, B. (2013). Perspektivisk Textanalys (PTA): Handledning till Vertex. *Cognitive Science Research*, 106. Copenhagen University & Lund University.

Brembs, G. (2004). Dialektelemente in deutscher und schwedischer Literatur und ihre Übersetzung: von Schelch zu eka, von ilsnedu zu bösartig. Stockholm: *Acta Universitas Stockholmiensis. Stockholmer Germanistische Forschungen*, 66.

Engwall, G., & af Geijerstam, R. (1983). *Från språk till språk. Sjutton uppsatser om litterär översättning*. Lund: Studentlitteratur.
Greene, B. (1999). *The elegant universe. Superstrings, hidden dimensions, and the quest for the ultimate theory*. New York: W. W. Norton & Company.
Gullin, C. (1998). *Översättarens röst: en studie i den skönlitteräre översättarens roll med utgångspunkt i översättningar av Else Lundgren och Caj Lundgren*. Lund: Lund University Press.
Hagström, A-C. (2002). Un miroir aux alouettes ? : Stratégies pour la traduction des métaphores. Uppsala: *Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Romanica Upsaliensia*, 64.
Hemingway, E. (1932). Mord på beställning. (Utg. Georg Svensson). *Bonniers Litterära Magasin, I*, 3, 52-58.
Hemingway, E. (1955). Hämnarna. (Övers. Thorsten Jonsson). I: E. Hemingway, *Noveller* (ss. 201-210). Stockholm: Albert Bonniers förlag.
Hemingway, E. (1927/1977). The Killers. I: E. Hemingway, *Men Without Women*. (ss. 49-58). London: Granada Publishing.
Hestenes, D. (1986/1993). *New foundations for classical mechanics*. Dordrecht: Kluwer Academic.
Holmberg, C-G. & Ohlsson, A. (1999). *Epikanalys. En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
Holmes, J. S. (1972/1988) *The Name and Nature of Translation Studies*. I: J. Holmes, *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies* (pp. 67–80). Amsterdam: Rodopi.
Jonsson, T. (1942). *Sex amerikaner. Hemingway, Faulkner, Steinbeck, Caldwell, Farrell, Saroyan.* Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
Liebel, D. (2009). Tageslichtfreude und Buchstabenangst: Zu Harry Martinsons dichterischen Wortbildungen als Übersetzungsproblematik. Umeå: *Umeå Studies in Language and Literature*, 3.
Lundkvist, A. (1942) Hemingways noveller. Recension. *Bonniers Litterära Magasin, XI*, 733-734.
Lindqvist , Y. (2002). Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska. Stockholm: *Acta Universitas Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology*, 26.
Nida, E. A. 1964. Toward a science of translating. Leiden: Brill.
Nida, E. A. & Taber, C. R. 1969. The Theory and Practice of Translation. Leiden: Helps for Translators, prepared under the auspices of the United Bible Societies. Vol. 8.
Rosell Steuer, P. (2004) ein allzu weites Feld?: zu Übersertzungstheorie und Übersetzungs-praxis anhand der Kulturspezifika in fünf Übersetzungen des Romans "Ein weites Feld" von Günter Grass. Stockholm: *Acta Universitas Stockholmiensis. Stockholmer Germanistische Forschungen*, 65.
SigmaPlot (2008). *Exact graphs for exact science. User's manual* (Version 12.5). Chicago: SPSS Inc.
Svenskt biografiskt lexikon. *Thorsten G Jonsson (art av Ingemar Wizelius). Riksarkivet. urn:sbl:12204. (Hämtad 2015-02-11)*

Accepted January 05, 2016

Bilaga 1

Bilaga 1 a: *Protokoll för den engelska originaltexten från 1927*
Bilaga 1 b: *Protokoll för den svenska översättningen från 1940-talet*
Bilaga 1 c: *Protokoll för den svenska översättningen från 1930-talet*

Kommentar:

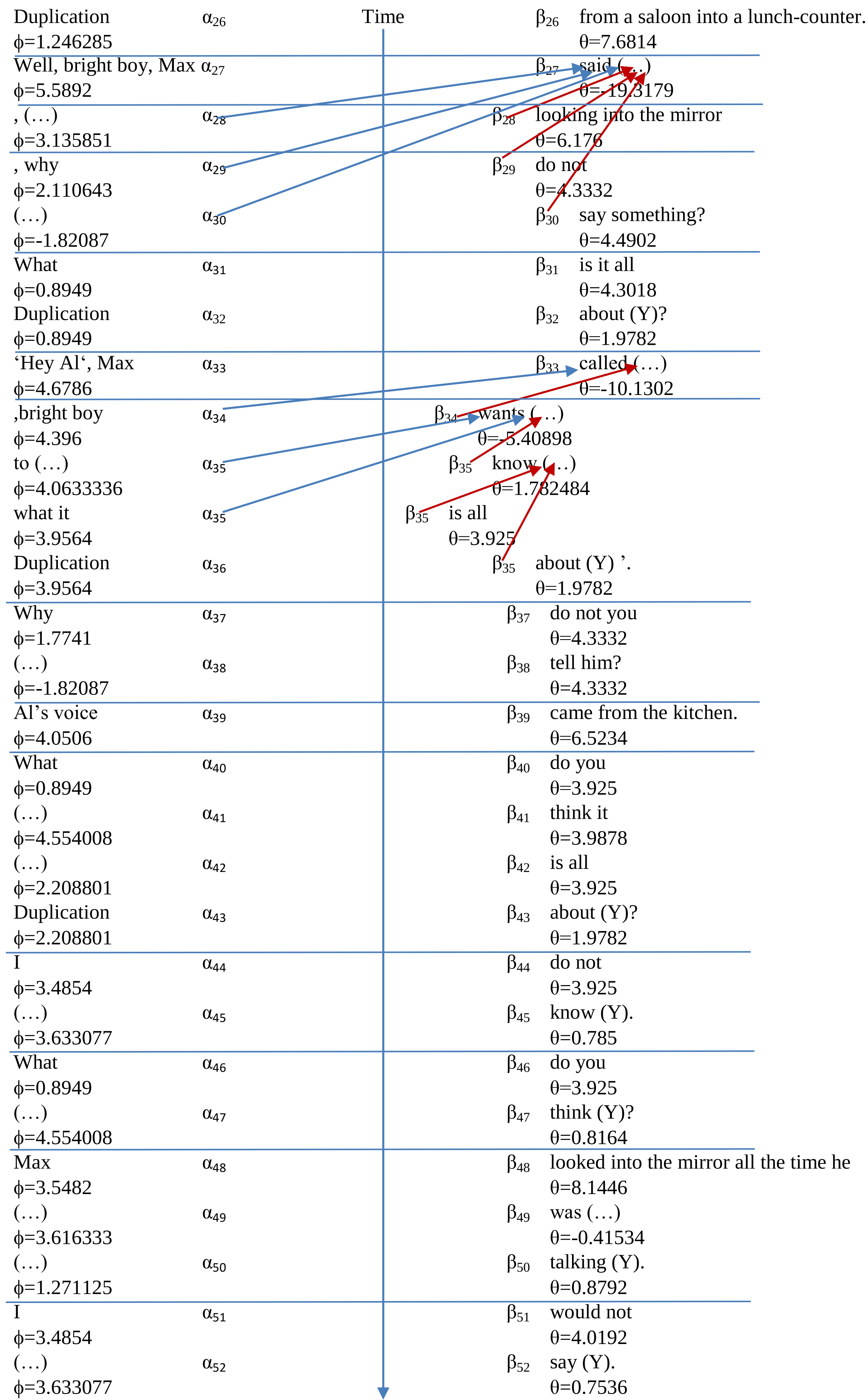
Protokollen är uppdelade i ett α- fält (Agent) och ett β- fält (Objektiv). De dragna pilarna anger varifrån de implicita strängvärdena kommer som bildar de magnituder som matas in i grafprogrammet. De tvärgående linjerna anger intervallen.

En teknisk justering har skett på så sätt att sammandragningarna *don't, it's* och likande har särats, eftersom verbet måste urskiljas. Apostrofen har ersatts med det utelämnade grafemet. Samma slags justering har gjorts på den första svenska texten vid *om'et.* Apostrofen står här för grafem medan den i Henry's inte gör det.

Bilaga 1 a: Originaltext (1927)

Time

Sam, the nigger, $\phi=5.1496$	α_1	β_1	standing in his apron $\theta=6.0988$
(…) $\phi=3.308151$	α_2	β_2	, looked at the two men $\theta=6.4462$
(...) $\phi=2.726582$	α_3	β_3	sitting at the counter. $\theta=6.562$
'Yes, sir, he $\phi=5.024$	α_4	β_4	said (Y). $\theta=0.785$
Al $\phi=3.5168$	α_5	β_5	got down $\theta=3.9878$
Duplication $\phi=3.5168$	α_6	β_6	from his stool. $\theta=5.9058$
I $\phi=3.4854$	α_7	β_7	am(…) $\theta=-4.8291$
(…) $\phi=3.633077$	α_8	β_8	going back $\theta=4.0506$
Duplication $\phi=3.633077$	α_9	β_9	to the kitchen $\theta=5.6356$
Duplication $\phi=3.633077$	α_{10}	β_{10}	with the nigger and bright boy $\theta=8.7135$
, 'he $\phi=3.8622$	α_{11}	β_{11}	said (Y). $\theta=0.785$
X $\phi=0.0000$	α_{12}	β_{12}	go back $\theta=3.9564$
Duplication $\phi=0.0000$	α_{13}	β_{13}	to the kitchen, nigger. $\theta=6.948$
You $\phi=3.5482$	α_{14}	β_{14}	go with him, bright boy. $\theta=8.949$
The little man $\phi=4.4588$	α_{15}	β_{15}	walked after Nick and Sam, the cock, back into the kitchen. $\theta=11.1554$
The door $\phi=3.9878$	α_{16}	β_{16}	shut after them. $\theta=5.9444$
The man $\phi=3.9564$	α_{17}	β_{17}	called Max $\theta=4.0506$
(…) $\phi=3.51093$	α_{18}	β_{18}	sat at the counter opposite George. $\theta=7.72$
He $\phi=3.5168$	α_{19}	β_{19}	did not $\theta=3.9564$
(…) $\phi=3.624687$	α_{20}	β_{20}	look at George $\theta=5.4812$
but (…) $\phi=1.994479$	α_{21}	β_{21}	looked in the mirror $\theta=4.4776$
that (…) $\phi=-0.44351$	α_{22}	β_{22}	ran along back of the counter. $\theta=7.527$
Henry's $\phi=3.6424$	α_{23}	β_{23}	had (…) $\theta=-14.1888$
(…) $\phi=3.591493$	α_{24}	β_{24}	been (…) $\theta=-4.05519$
(…) $\phi=1.246285$	α_{25}	β_{25}	made over (…) $\theta=-0.76193$


Time
Duplication
ϕ=1.246285
α_{26}
β_{26} from a saloon into a lunch-counter.
θ=7.6814
Well, bright boy, Max
ϕ=5.5892
α_{27}
β_{27} said (…)
θ=-19.3179
, (…)
ϕ=3.135851
α_{28}
β_{28} looking into the mirror
θ=6.176
, why
ϕ=2.110643
α_{29}
β_{29} do not
θ=4.3332
(…)
ϕ=-1.82087
α_{30}
β_{30} say something?
θ=4.4902
What
ϕ=0.8949
α_{31}
β_{31} is it all
θ=4.3018
Duplication
ϕ=0.8949
α_{32}
β_{32} about (Y)?
θ=1.9782
'Hey Al', Max
ϕ=4.6786
α_{33}
β_{33} called (…)
θ=-10.1302
,bright boy
ϕ=4.396
α_{34}
β_{34} wants (…)
θ=-5.40898
to (…)
ϕ=4.0633336
α_{35}
β_{35} know (…)
θ=1.782484
what it
ϕ=3.9564
α_{35}
β_{35} is all
θ=3.925
Duplication
ϕ=3.9564
α_{36}
β_{35} about (Y) '.
θ=1.9782
Why
ϕ=1.7741
α_{37}
β_{37} do not you
θ=4.3332
(…)
ϕ=-1.82087
α_{38}
β_{38} tell him?
θ=4.3332
Al's voice
ϕ=4.0506
α_{39}
β_{39} came from the kitchen.
θ=6.5234
What
ϕ=0.8949
α_{40}
β_{40} do you
θ=3.925
(…)
ϕ=4.554008
α_{41}
β_{41} think it
θ=3.9878
(…)
ϕ=2.208801
α_{42}
β_{42} is all
θ=3.925
Duplication
ϕ=2.208801
α_{43}
β_{43} about (Y)?
θ=1.9782
I
ϕ=3.4854
α_{44}
β_{44} do not
θ=3.925
(…)
ϕ=3.633077
α_{45}
β_{45} know (Y).
θ=0.785
What
ϕ=0.8949
α_{46}
β_{46} do you
θ=3.925
(…)
ϕ=4.554008
α_{47}
β_{47} think (Y)?
θ=0.8164
Max
ϕ=3.5482
α_{48}
β_{48} looked into the mirror all the time he
θ=8.1446
(…)
ϕ=3.616333
α_{49}
β_{49} was (…)
θ=-0.41534
(…)
ϕ=1.271125
α_{50}
β_{50} talking (Y).
θ=0.8792
I
ϕ=3.4854
α_{51}
β_{51} would not
θ=4.0192
(…)
ϕ=3.633077
α_{52}
β_{52} say (Y).
θ=0.7536

Bilaga 1 b: Översättning (1940-talet)

Time

Sam ϕ=3.5482	α_1	β_1	stod där θ=3.9878
Duplication ϕ=3.5482	α_2	β_2	i sitt förkläde θ=5.5198
och (…) ϕ=4.331333	α_3	β_3	tittade på de båda θ=6.0850
som (…) ϕ=1.8343	α_4	β_4	satt vid disken. θ=5.9444
Jaa, ϕ=3.8936	α_5	β_5	sa han fogligt. θ=4.8042
Al ϕ=3.5168	α_7	β_7	klev ner θ=3.9878
Duplication ϕ=3.5168	α_8	β_8	från sin stol. θ=5.8672
Jag ϕ=3.5482	α_9	β_9	går in θ=3.925
Duplication ϕ=3.5482	α_{10}	β_{10}	i köket θ=4.8636
Duplication ϕ=3.5482	α_{11}	β_{11}	med niggern och den pigge ynglingen θ=8.949
, (…) ϕ=4.2163	α_{12}	β_{12}	sa han. θ=4.2704
X ϕ=0	α_{13}	β_{13}	Knalla in θ=4.0192
Duplication ϕ=0	α_{14}	β_{14}	i köket igen, kannibal. θ=6.948
Och du ϕ=3.925	α_{15}	β_{15}	följer med, unge man. θ=4.2008
Den lille mannen ϕ=4.5216	α_{16}	β_{16}	gick efter Nick och kocken Sam ut θ=7.6042
Duplication ϕ=4.5216	α_{17}	β_{17}	i köket. θ=5.2882
Dörren ϕ=3.6424	α_{18}	β_{18}	föll igen θ=4.0192
Duplication ϕ=3.6424	α_{19}	β_{19}	efter dem (Y). θ=5.3654
Han ϕ=3.5482	α_{20}	β_{20}	som kallades för Max θ=8.635
(…) ϕ=3.616333	α_{21}	β_{21}	satt vid disken mitt θ=6.0602
Duplication ϕ=3.616333	α_{22}	β_{22}	emot George. θ=5.4262
Han ϕ=3.5482	α_{23}	β_{23}	tittade inte θ=4.1134
Duplication ϕ=3.5482	α_{24}	β_{24}	på George θ=4.9408
Duplication ϕ=3.5482	α_{25}	β_{25}	utan (i den långa spegeln) θ=2.669
Duplication θ=3.5482	α_{26}	β_{26}	bakom disken. ϕ=5.4812
Henrys ställe ϕ=4.1448	α_{27}	β_{27}	hade (…) θ=-3.7907
(...) ϕ=3.464122	α_{28}	β_{28}	gjorts om θ=4.0192

Time

Duplication $\phi=3.4641$	α_{29}	β_{29}	från krog $\theta=4.9408$
Duplication $\phi=3.4641$	α_{30}	β_{30}	till lunchbar. $\theta=5.5198$
Nå, unge man $\phi=4.71$	α_{31}	β_{31}	sa Max $\theta=4.2704$
och (…) $\phi=4.0447$	α_{32}	β_{32}	tittade i spegeln. $\theta=5.597$
, varför $\phi=1.9939$	α_{33}	β_{33}	säger du ingenting? $\theta=4.9298$
Vad $\phi=1.7741$	α_{34}	β_{34}	ska det $\theta=3.9564$
(…) $\phi=4.1685$	α_{35}	β_{35}	bli för nånting $\theta=7.8650$
Duplication $\phi=4.1685$	α_{36}	β_{36}	av det här? $\theta=5.7514$
Hördu Al $\phi=4.108052$	α_{37}	β_{37}	ropade Max $\theta=4.0506$
, pigge ynglingen $\phi=4.5530$	α_{38}	β_{38}	vill (…) $\theta=-5.4658$
(…) $\phi=3.4641$	α_{39}	β_{39}	veta (…) $\theta=-4.2509$
vad det $\phi=3.9564$	α_{40}	β_{40}	ska (…) $\theta=-0.1467$
(…) 3.5109	α_{41}	β_{41}	bli av det här. $\theta=6.2532$
X $\phi=0$	α_{42}	β_{42}	tala om det då $\theta=5.8286$
, (…) $\phi=0$	α_{43}	β_{43}	hördes Als röst $\theta=4.4902$
Duplication $\phi=0$	α_{44}	β_{44}	från köket. $\theta=5.404$
Ja vad $\phi=3.925$	α_{45}	β_{45}	tror du det $\theta=4.3646$
(…) $\phi=3.5120$	α_{46}	β_{46}	ska (…) $\theta=-0.7462$
(…) $\phi=1.2789$	α_{47}	β_{47}	bli(Y)? $\theta=0.7536$
Inte $\phi=3.5796$	α_{48}	β_{48}	vet jag. $\theta=4.3018$
Vad $\phi=1.7741$	α_{49}	β_{49}	tror du? $\theta=4.3018$
Max $\phi=3.5482$	α_{50}	β_{50}	tittade i spegeln hela tiden han $\theta=7.2182$
(…) $\phi=3.6163$	α_{51}	β_{51}	pratade (Y). $\theta=0.8792$
Jag $\phi=3.5482$	α_{52}	β_{52}	vet inte $\theta=3.9878$
Vad jag $\phi=3.9564$	α_{53}	β_{53}	ska (…) $\theta=1.8761$
(…) $\phi3.5109$	α_{54}	β_{54}	säga (Y). $\theta=0.785$

Bilaga 1 c: Översättning (1930-talet)

Time

Sam ϕ=3.5482	α_1	β_1	stod där θ=3.9878
Duplication ϕ=3.5482	α_2	β_2	i sitt förkläde θ=5.5198
och (…) ϕ=4.3313	α_3	β_3	såg på männen θ=5.4426
Duplication ϕ=4.3313	α_4	β_4	vid disken. θ=5.404
Ja, sir, ϕ=4.6158	α_5	β_5	sade han. θ=4.3332
Al ϕ=3.5168	α_6	β_6	gled ned θ=3.9878
Duplication ϕ=3.5168	α_7	β_7	från sin stol. θ=5.8672
Jag ϕ=3.5482	α_8	β_8	följer med niggern och den här gossen ut θ=10.0323
Duplication ϕ=3.5482	α_9	β_9	i köket θ=4.8636
, (…) ϕ=4.2213	α_{10}	β_{10}	sade han. θ=4.3332
(…) ϕ=-0.1561	α_{11}	β_{11}	Gå ut θ=3.8936
Duplication ϕ=-0.1561	α_{12}	β_{12}	i köket, nigger! θ=6.3304
Och du ϕ=3.925	α_{13}	β_{13}	följer med, gosse lilla! θ=4.2716
Den lille mannen ϕ=4.5216	α_{14}	β_{14}	följde efter Nick och Sam, kocken, ut θ=8.5306
Duplication ϕ=4.5216	α_{15}	β_{15}	i köket. θ=5.2882
Dörren ϕ=3.6424	α_{16}	β_{16}	stängdes efter dem. θ=4.9298
Mannen, som ϕ=4.396	α_{17}	β_{17}	kallades Max, θ=4.1134
(…) ϕ=4.0083	α_{18}	β_{18}	satt kvar θ=4.0192
Duplication ϕ=4.0083	α_{19}	β_{19}	vid disken mittemot George. θ=6.70
Han ϕ=3.5482	α_{20}	β_{20}	tittade inte θ=4.1134
Duplication ϕ=3.5482	α_{21}	β_{21}	på George θ=4.9408
Duplication ϕ=3.5482	α_{22}	β_{22}	, utan (i spegeln) θ=2.7789
som (…) θ=3.6163	α_{23}	β_{23}	gick utmed väggen ϕ=5.597
Duplication θ=3.6163	α_{24}	β_{24}	bakom disken. ϕ=5.4812
Henrys ϕ=3.6424	α_{25}	β_{25}	hade (…) θ=-3.6633
(…) ϕ=3.5915	α_{26}	β_{26}	varit saloon innan det θ=4.9926

Time

(…)	α_{27}	β_{27}	blev lunchrestaurang.
$\phi=1.2462$			$\theta=4.2704$
Nåväl unge man,	α_{28}	β_{28}	sade Max
$\phi=4.8042$			$\theta=3,9878$
Duplication	α_{29}	β_{29}	med blicken
$\phi=4.8042$			$\theta=6,123$
Duplication	α_{30}	β_{30}	i spegeln.
$\phi=4.8042$			$\theta=5.3654$
Varför	α_{31}	β_{31}	säger ni ingenting?
$\phi=1.8212$			$\theta=4.9298$
Vad	α_{32}	β_{32}	är det egentligen fråga
$\phi=1.7741$			$\theta=5.0240$
Duplication	α_{33}	β_{33}	om (Y)?
$\phi=1.7741$			$\theta=1.9311$
Hallå, Al, gossen här	α_{34}	β_{34}	vill (…)
$\phi=5.5892$			$\theta=-5.6014$
(…)	α_{35}	β_{35}	veta (…)
$\phi=3.1358$			$\theta=1.7835$
vad det	α_{36}	β_{36}	är fråga
$\phi=3.9564$			$\theta=3.9878$
Duplication	α_{37}	β_{37}	om (Y).
$\phi=3.9564$			$\theta=1.9311$
Varför	α_{38}	β_{38}	talar du inte
$\phi=1.8055$			$\theta=4.4274$
Duplication	α_{39}	β_{39}	om det
$\phi=1.8055$			$\theta=4.825$
Duplication	α_{40}	β_{40}	för honom?
$\phi=1.8055$			$\theta=7.645$
X	α_{41}	β_{41}	hördes Als röst
$\phi=0.0000$			$\theta=4.4902$
Duplication	α_{42}	β_{45}	från köket.
$\phi=0.0000$			$\theta=5.404$
Vad	α_{43}	β_{43}	tror ni det
$\phi=1.7741$			$\theta=4.3646$
(…)	α_{44}	β_{44}	är fråga
$\phi=4.1680$			$\theta=3.9878$
Duplication	α_{45}	β_{45}	om (Y)?
$\phi=4.168047$			$\theta=1.9311$
Jag	α_{46}	β_{46}	har inte en aning.
$\phi=3.5796$			$\theta=4.3332$
Vad	α_{47}	β_{47}	tror ni?
$\phi=1.7741$			$\theta=4.3018$
Max	α_{48}	β_{48}	tittade i spegeln hela tiden han
$\phi=3.5482$			$\theta=7.2182$
(…)	α_{49}	β_{49}	talade (Y).
$\phi=3.6163$			$\theta=0.8792$
Det	α_{50}	β_{50}	vill jag inte
$\phi=3.5482$			$\theta=4.3646$
(…)	α_{51}	β_{51}	säga (Y).
$\phi=3.616333$			$\theta=0.785$

Det vridna perspektivet
Geometriska studier av Hemingway-översättningar

Inger Bierschenk

2016 **No. 123**

Cognitive Science Research
Lund University
University of Copenhagen

Cognitive Science Research

Copenhagen Competence
Research Center
University of Copenhagen
Njalsgade 88
DK-2300 Copenhagen S
Denmark

Adm. editor

Helge Helmersson
Dep. of Business Adm.
Lund University
P.O. Box 7080
S-220 07 Lund
Sweden

ISSN 0281-9864

Det vridna perspektivet
Geometriska studier av Hemingway-översättningar

Inger Bierschenk

2016 No. 123



Copenhagen University
Denmark



Lund University
Sweden

KOGNITIONSVETENSKAPLIG FORSKNING

Cognitive Science Research